

DOKUMENTUM

HAUSER ARNOLD BABITS MIHÁLYRÓL

A Temesvárott 1892-ben született Hauser Arnold 1910-ben, középiskolai tanulmányai befejeztével került fel Budapestre. Előbb a Színművészeti Akadémiára járt, majd a Budapesti Egyetem Bölcsészettudományi Karára iratkozott be, német–francia szakra.¹ Budapesti tanulmányai idején, 1911 áprilisától 1913 márciusáig rendszeresen küldött cikkeket, tudósításokat szülővárosa liberális napilapjának, a Temesvári Hírlapnak. Írásai – irodalmi, színházi, képzőművészeti és hangverseny kritikák, valamint riportok és interjúk – Budapest korabeli kulturális életének szinte valamennyi fontos eseményéről hírt adtak. A csaknem nyolcvan cikk közt igen sokféle témát találunk, egyaránt írt Beethoven *IX. szimfóniájának* előadásáról, Reinhardt társulatának budapesti fellépéseiről, Rippl-Rónai, Vaszary, Fényes Adolf, Kernstok művészetéről, A Szellem című filozófiai folyóiratról, Móricz Zsigmond, Balázs Béla műveiről, kiemelkedő Shakespeare előadásokról vagy éppen Grosskopf Márk karmesternek az új magyar zenét – Bartókot, Kodályt, Weiner Leót – propagáló terveiről.² Ezeknek az újságcikkeknek a sorába tartozik Hauser alábbi tanulmánya is, melyet Babits *Herceg, hátha megjön a tél is!* című kötetének megjelenése nyomán írt 1911 júliusában. Tekintve, hogy Babits neve csupán a címben és a záróbekezdésben szerepel, valamint hogy a cikk elején egy (I.) szám van, feltételezhető, hogy a megjelent részt a szerző csak egy nagyobb tanulmány elméleti bevezetőjének szánta, s a folytatásban elemezte volna Babits verseit, költészetének konkrét problémáit. A cikknek azonban több részlete nem jelent meg. Hogy a folytatás elkészült-e, és csak valamilyen külső ok miatt nem került nyilvánosság elé, vagy meg sem írta Hauser,

¹ Hauser Arnold származásáról, ifjúkoráról, iskolai tanulmányairól: Szekernyés János: *Hauser Arnold indulása*. Korunk, 1979/3. 186–190.

² Hauser korai munkásságának bibliográfiája: Tímás Árpád: *Hauser Arnold pályakezdeése*. Ars Hungarica, 1977/1. 191–204.

azt mai ismereteink alapján nem tudjuk eldönteni. Az nyilvánvaló, hogy a Temesvári Hírlappal való kapcsolata ekkor még nem szakadt meg végleg, a nyári szünet után, 1911 szeptemberétől ismét rendszeresen küldte tudósításait Budapestről.

A cikk azonban befejezetlensége ellenére sem érdektelen. Egyrészt jelzi a fiatal Hauser szellemi tájékozódásának irányát; írásából ugyanis egyértelműen bizonyítható Lukács György *Az utak elváltak* című korszakos jelentőségű tanulmányának közvetlen – néhol a szó szerinti átvételt súroló – hatása. Ez a tény is nagymértékben alátámasztja azt az egyre valószínűbbé váló feltételezést, hogy Lukács fiatalkori művei sokkal nagyobb hatást gyakoroltak a kortársaira – elsősorban a nálánál valamivel fiatalabb generációra (Hauser mellett Mannheim, Antal Frigyes, Feleky Géza említendő) – mint azt eddig gondoltuk.³ Másrészt a cikk mond valami lényegeset – ha csak egy rövid utalás erejéig is – Babits lírájának jellegéről, elhelyezi a korabeli szellemi-művészeti áramlatok között. Fontos dokumentum Hauser írása ebből a szempontból, hiszen – jelenlegi ismereteink szerint – ő kapcsolta először össze és tekintette azonos világnézet megnyilvánulásának azokat az impresszionizmus és szubjektivizmus ellen fellépő irányzatokat, melyeket számára Babits, Lukács és Kernstok neve reprezentált.⁴

BABITS MIHÁLY KÖLTÉSZETE, VAGY AZ OBJEKTIVITÁS A LÍRÁBAN

(I.)

Steinhardt Mór dr-nak

Hogy mennyiben lehetünk, vagy hogy lehetünk-e egyáltalán objektívek a külvilággal, annak ránk gyakorolt behatásával, benyomásainkkal, vagyis röviden saját világunkkal szemben, ez

³ Lukács György hatásáról a Heidelbergből előkerült Lukács levelezés egyes darabjai is tanúskodnak. Így például Balázs Béla ezt írja 1913-ban: „Itt vannak, utóbbi időben kávéházi katakombákban találkozom velük, vidékről feljött fiatalemberek, akik így beszélnek: »*mi mind* Lukács György tanítványainak valljuk magunkat.« Határozott kasztszelleme van bennük.” *Lukács György levelezése (1902–1917)* Bp. 1981. 514.

⁴ Hauser megfigyelésének, értékelésének jelentőségét csak alátámasztja, hogy a legújabb kutatás is hasonló eredményre jut Babits költői fejlődésének megítélésében. Rába György: *Babits Mihály költészete*. Bp. 1981. 47. skk.

az emberi gondolkodás egyik legkényesebb, legmegközelíthetlenebb és leggyakrabban felvetődő problémája. Minden *saját* szubjektumunk révén, *saját* meglátásunk által válik sajátunkká, – tessék hát ezt a sajátunkká vált világot, szubjektumunktól eltekintve, énüktől elválasztva szemlélni. Kant már rég megmondta, hogy *nem lehet*.

A XIX. század tudományos buzgalmának és kielégíthetetlen pozitívumhajhászatának közepette, üdvös volt újra elkiáltani Kant nevét és nagy tanának mottóját. Oda kellett kiáltani a maga énjének szűk kereteiben mozgó, de a végletekig elmerülni vágyó ember felé: „hogyan akarsz te, megtestesült szubjektivitás, akinek minden meglátásod, megérzések, elgondolásod csupa magadhoz, szervezetedhez, testi-lelki diszpozíciódhoz mért realitás – hogyan akarsz te objektív és abszolút igazságokat, énedtől elvonatkoztatott pozitívumokat megismerni. És nagyon sokáig tartott, míg a kutató, bűvárkodó, tényeket és tapasztalatokat hajhászó ember megismerte munkája sikertelenségének a dolgok természetében rejlő magvát. És midőn ezt felismerte, a világ képe egyszerre megváltozott. A XIX. század *tárgyilagosságát* (ez a legjellegzetesebb és talán a mindent magában foglaló vonása), amely nemcsak a tudományban, de a művészetben is, mindennek felette s mindent a korlátai közé szorító törvény lett, a *szubjektivizmus* váltotta fel. Eddig a művészet minden terén, az irodalomban, a színpadon, a piktúrában, egyetlen elismert és célhoz vezetőnek látszó irányzat létezett, a művész énjétől teljesen elvonatkoztatott és a világ hű, természetrajzi képét feltáró *naturalizmus*. De most, miután a művész is felismerte a lehetetlent, egyszerre megváltoztak a szempontok. A művész, mintsem hogy minden arisztokratikus hatást megrontó koncessziókat tegyen, inkább megelégedett az „én” szűk korlátolt világával.

A XIX. század végén (melyet a nagy Lamprecht, oly találóan, az „izgékony szubjektivizmus” korának nevezett) lassankint minden az „én” önkényes világitású tükrében kezd megjelenni. A szubjektivizmus világfelfogása tagadta a dolgok

állandó lényegét. „Minden csak egy pillanatig létezik”, – mondta; és minden e pillanatnak hangulatává lett. A „hangulat”, mint az egyedüli érték, egyéni voltánál fogva teljesen önkényes és korlátlan lett, s bárkinek bármilyen hangulata egyformán jogosult és egyformán értékes volt. Mindenkinek megvolt a maga külön, önkényesen megalkotott, egyéni világa. És ebben a világban nem voltak értékek, mert nem voltak lényegeket. Nem lehetett ítéleteket hozni, mert nem voltak értéktelenségek. Nem lehetett különbséget tenni, mert nem voltak hasonlóságok, mert nem voltak egyértelműségek, mert minden különbözött. Nem létezett többé korlátozó szabály, nem voltak többé kötelező formák; a művész mindent megcsinálhatott, amit csak látott és érzett, vagy látni és érezni vélt. Ez volt az *impresszionizmus* művészete. És ez a művészet minden jóhiszeműsége és becsületessége mellett (de nem is volt mindenkor ilyen), tele volt tévedésekkel, önkénytelen, a dolog természetéből eredő hazugságokkal.

És itt eszembe jut egy öreg barátommal folytatott beszélgetésem, melyben fiatalságom minden hevével védtem a művész korlátlan szuverénitását, de intő szózatként hangzik még most is felém az ő higgadt szavainak leszűródött bölcsessége: „Kedves öcsém, mindent szabad a művésznek, csak hazudni nem! *Hazudni nem szabad!*” Már pedig az impresszionizmus pillanathoz kötött látásának felületességénél és ezerirányú relativitásánál fogva öntudatlanul, önkénytelenül is hazudik. Mert ami ebben a pillanatban sajátos lelki diszpozíciónál fogva a *te* legigazabb igazságod, az esetleg *nekem*, máskor, *másként* látva a világot a legszemtelenebb hazugság. S bár ez az eltérés közted és köztem elkerülhetetlen és szükségszerű, de ha nekem írsz, pingálsz, vagy faragsz, mégis kötelességed azt, tőled telhetőleg enyhíteni, még pedig akként, hogy a dolgok azon állandó lényege felé törekedjél, amely nemcsak saját magadnak, de nekem is értéket képeznek. Hiszen a művésznek nagyon kedvesek és értékesek lehetnek az ő pillanatnyi meglátásai vagy megérzései, s érthető, hogy ezeket néha az ő egyéni vonatkozá-

saikban, egészen sajátos jelekkel ragadja meg. Igen ám, de ezek a vázlatok (mert rendszeren csak vázlatok maradnak) egyedül reá nézve bírnak értékkel, nekem hiányosak, mert magyarázatra, kiegészítésre szorulnak és a művész egyéniségének és létrejöttük körülményeinek ismerete nélkül érthetetlenek. Már pedig a művészi munkának önmagáért kell beszélnie. Mert utóvégre én, az élvező nem törődhetem folyton a művésszel, nekem művészet kell. Az impresszionizmus közönségének az a művész egyénisége után való hajhászása, ez a szenzációkra vágyó izgékony, mondhatnám beteges érdeklődése már folyton lanyhul. Úgy, hogy ma ismét elkiálthatjuk *jogos* követelésünket: „lényegét és értékeket akarunk”. Azonban álljunk meg ennél a szónál, hogy ez „jogos” követelésünk.

A műalkotás létrejöttének metafizikai szükségessége mellett mindig van egy külső, úgy mondhatnám, *gyakorlati* szükségése, amely nem kevésbé erős és mértékadó az előbbinél, s ez, a művésznek az élvező, a *közönség* utáni vágya. Az első művészi munka bizonyára tisztán metafizikai szükségből jött létre, de már az első élvező elvetette a művészetben a becsvágy magvát, mely egyre növe erőben és jelentőségben, ma már a metafizikai szükséggel egyszerre, sőt néha akként lép fel. De a közönségnek ezen inspirációt szolgáltató jelenléte kötelességeket is ró a művészre, még pedig elsősorban azt, hogy tekintetbe vegye jelenlétét. A közönség ezt ma már annál is inkább követelheti, mert ő tartja el a művészt.

És ezért *jogos*, ha ma azt mondjuk, hogy a művész személye mellékes, a műve a fontos. Melyek az eszközei, arra nem vagyunk kíváncsiak, mit tud velük kifejezni, ezt akarjuk látni. Mert ma ismét a dolgok végére járó művészetet akarunk, melyben ne az *eszköz* legyen a cél. Ismét súlyos és elmélyedő, céltudatos és szükségszerű, rendes formát tartó, értékeléseket és különbségeket tevő művészet kell.

És ezen új művészet kialakulásának legörvendetesebb jeleit láthatjuk már mindenfelé. Piktúránkban talán a leghatározottabb programmal, ha nem is teljes eredménnyel Kernstock és

fiatal gárdája, a „Nyolcak”, kritikánkban Lukács György, líránkban pedig mindenesetre *Babits Mihály* képviseli a szubjektívizmus anarkiájának reakcióját.

Hauser Arnold

(Temesvári Hírlap, 1911. július 16. IX. évf. 160. sz. 6–7. lap)

Közli: TÍMÁR ÁRPÁD

SZEMERE BERTALAN KIADATLAN LEVELEI KÖLCSEY FERENCHEZ

Szemere Bertalan 1834. december 9-én fölesküszik Borsod megye jegyzőjének. Azt várnánk, hogy az ifjú embert magába zárja a hivatal, a valóságban azonban nem ez történik. Igaz, levelének tanúsága szerint¹ mindennapos teendőit már az elején unja, de felül tud emelkedni sorsán: ironikus hangon és kedélyeskedve csipkelődik a jegyzői hivatal munkastílusán. Megjegyzései annál is érdekesebbek, mert túl azon, hogy pl. a feudális bíraskodás bürokratizmusát veszi célba, Kölcsey foglalkozását is bírálja.

Levele lényegi mondanivalóján a pozsonyi években kapott Kölcseytanítás tükröződik. Mesterének az 1835-ös Aurorában megjelent „Mohácsot ünneplő”, a mára ismert cím szerint az 1826-ban írott *Mohács*² alapján Kölcseynek két tanítását emeli ki: a múltidézést mint a

¹ Szemere Tár, XIV. 85. Sem itt, sem a továbbiakban nem fűzök magyarázatokat olyan tényekhez, amelyek kettőjük levelezése alapján egy korábbi közleményből már ismertek lehetnek (Csorba S.: *Szemere kiadatlan levelei*, ItK, 1981/1).

² Kölcseytől még a következő írások találhatók az 1835-ös Aurorában a szerző nevének feltüntetése nélkül: *Versenyemlék* (a Szállj versenyre . . . a nyitó és összesen hat darab szerepel; ma: *Versenyemlékek*, és hét darabból áll), *Emlékezet* (próza és vers váltogatja egymást, ami ellen maga Kölcsey is szót emel a Szemere Pálnak írott 1835. január 9-i levelében; ma: *Celesztina* a címe). Ezek Aurorabeli megjelenéséről nem tud a Szauderék által szerkesztett *Kölcsey Ferenc Összes Művei*. I–III. Bp. 1960. (a továbbiakban: KFÖM) című kötet, ahogyan azt sem tudja, hogy az 1834-es Aurorában is jelenik meg néhány Kölcsey-mű, így a *Hős*, *Első Ferenc* (ma: *Beszéd I. Ferenc király uralkodása negyvened évi ünnepén*) és az *Intés*.